

УДК 378.04:008

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2025.17.342530>

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-3516-9706>

ORCID <https://orcid.org/0009-0002-6317-2777>

КУЛЬТУРОЛОГІЧНО-РЕГІОНАЛЬНИЙ НАУКОВИЙ ПІДХІД ДО ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ В УНІВЕРСИТЕТАХ

Оксана Сніговська,

кандидатка педагогічних наук, доцентка,
в.о. завкафедри суспільних комунікацій та регіональних студій;
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова;

Любов Кравченко,

докторка педагогічних наук, професорка,
професорка кафедри культурології, філософії та музеєзнавства;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

У статті в руслі виокремлених суперечностей підготовки у закладах професійної та вищої освіти акцентовано необхідність осучаснення методологічного, теоретичного і методичного інструментарію культурологічного наукового підходу як чинника формування цілісності особистісної та професійної культури майбутнього фахівця, шляхом долучення до цього процесу універсальних аспектів і потенціалів регіоналістики. З'ясовано потребу поглиблення світоглядного характеру культурологічного знання і практик аспектами усвідомлення духовних форм людської діяльності, природничих знань і технологій предметного середовища, соціально-економічних інститутів суспільства, а також побутової культури та інструментів формування фахового досвіду у відповідній художньо-культурній або технологічній сфері; доведено потенціал концепцій і теорій регіоналістики (динамічної регіональності, культурної ідентичності, гібридизації культури, глокалізації) у підготовці фахівців сучасних генерацій.

На засадах культурологічно-регіонального наукового підходу окреслено спільні риси та відмінності між внутрішнім (національним) та міжнародним (світовим) регіонознавством; запропоновано авторські дослідницькі матеріали (модель «трикутника компетентностей» фахівців, інтегрувальні таблиці для встановлення взаємозалежностей аспектів і чинників професійної підготовки) відповідно критерію «регіональної відповідальності» у когнітивному, ціннісному та праксеологічному вимірах компетентності.

Проведено висновок щодо значення культурологічно-регіонального наукового підходу для уникнення розриву між локальним і глобальним баченням результатів підготовки фахівців для міжнародних і національних контекстів.

Ключові слова: підготовка фахівців, професійна компетентність, культурологічно-регіональний науковий підхід, внутрішнє та міжнародне регіонознавство, модель «трикутник компетентностей».

Постановка проблеми. Сучасні тенденції розбудови оновленої професійної освіти отримують продуктивну реалізацію за умови врахування у системі професійної підготовки фахівців різних спеціальностей специфіки і змісту процесів трансляції загальнокультурного досвіду поколінь, вкорінення його в особистісному духовному світі здобувачів освіти. Культурологічна освіта, об'єктивована нормативним культурологічним змістом та матеріалами дисциплін за вибором, передбачає опанування особистістю універсальними основами загальнолюдської культури, формування цілісного погляду на світ і місце людини в ньому, усвідомлення майбутнім фахівцем культурної природи обраної професії,

забезпечення його готовності реалізувати духовні професійні засади в соціумі. Саме культурологічний науковий підхід є тим методологічним і практичним інструментом, котрий сприяє розвитку фундаментальної освіченості майбутнього фахівця на фундаменті засвоєння онтологічних, гностичних і аксіологічних компонентів універсальної культурної картини світу, впливає на становлення системного методологічного теоретичного мислення шляхом реалізації інтеграційних засад підготовки, уможливорює врахування етнокультурного різноманіття сучасного українського суспільства через забезпечення мультикультурного діалогу смислів людської життєдіяльності. Зміст, технології і методики культурологічної освіти в системі професійної підготовки розглядаються одним із визначальних чинників підвищення соціального статусу фахівця як висококультурної особистості та різнопланово освіченого професіонала.

Водночас аналіз освітнього процесу у закладах професійної та вищої освіти дозволяє виявити суперечності між теоретично декларованою метою формування цілісної особистості професіонала і збереженням фахово-центрованої моделі професійної підготовки на практиці, між орієнтацією закладу освіти на фундаментальне загальнокультурне знання і нереалізованістю його потенціалів у професійно-практичній діяльності майбутніх фахівців. Виокремлення подібних суперечностей зумовлює **мету цієї розвідки** – осучаснення методологічного, теоретичного і методичного інструментарію культурологічного наукового підходу як чинника формування цілісності особистісної та професійної культури майбутнього фахівця, доручення до цього процесу універсальних аспектів регіоналістики.

Аналіз досліджень і публікацій. Результати переосмислення методологічних засад професійної освіти як соціокультурного процесу відображені в наукових концепціях Г. Балла, Б. Гершунського, О. Глузмана, І. Зязюна, С. Клепка, І. Козловської, О. Олексюк, Р. Позінкевича, М. Шкіля та ін., привели до усвідомлення культурологічного змісту освіти як чинника становлення професійної культури, що досліджувалась у таких аспектах: культура як предмет культурологічної освіти (Е. Орлова, Ю. Павленко, М. Попович, О. Рудницька, О. Шевнюк, В. Шейко); культурологічна підготовка здобувачів вищої освіти (Г. Васянович, Р. Винничук, Г. Дегтярьова, Л. Зеліско, Л. Настенко, Л. Руденко, О. Щолокова); фахово спрямовані моделі культурологічної підготовки (О. Кайдановська, Л. Кондрацька, О. Лук'яненко, В. Маслов, Т. Рейзенкінд); методичне забезпечення змісту окремих компонентів культурологічної освіти (А. Капська, Г. Падалка, Г. Філіпчук, Г. Тарасенко).

Аналіз методологічних та методичних джерел із проблеми, а також практичного досвіду викладання культурологічних дисциплін у закладах вищої і професійної освіти дозволяє зробити висновок, що у вагомих за теоретичними і прикладними результатами надбаннях наук про освіту поки що залишаються поза увагою питання оновлення методології, теорії та практики культурологічно-регіонального наукового підходу, які ще не були предметом комплексного дослідження з точки зору завдань сучасності.

Виклад основного матеріалу. В «Українському педагогічному словнику» знаходимо тлумачення освіти як формування «духовного обличчя людини, яке складається під впливом моральних і духовних цінностей, що є надбаннями її культурного кола, а також виховання, самовиховання, впливу, шліфування, тобто процесу формування образу людини» (Гончаренко, 1997, с. 241-242). Це дозволяє характеризувати освіту в широкому розумінні – як залучення особистості до культури, процес якого виявляє соціальну сутність людини, розвиває універсальні для всього людства духовні цінності і почуття. Освіту як соціокультурний феномен учені тлумачать процесом самотворення, розвитку і збагачення духовного потенціалу людини, її сутнісних сил, спрямованим на становлення й удосконалення духовно багатой особистості, формування людини-творця культури, утвердження її соціальної цінності (Алексюк, 1998).

Для культурологічного наукового підходу традиційно значущим вважаємо те, що генетичний аспект взаємодії освіти і культури виявляє себе в процесі історичного становлення феномена освіти як механізму збереження й передачі соціально значимих культурних смислів від покоління до покоління. Система освіти як один із найдавніших соціокультурних інститутів, була викликаною потребами людської спільноти готувати нові

покоління до життя. Системні рамки феномену освіти зумовлювала культура певного соціуму; принципово відмінні моделі освіти створювалися залежно від конкретних культурних потреб (Шевнюк, 2003). Професійну освіту як складник відтворення поколінь вважають принциповою для виживання людини основою досвіду трансляції культури; адже освітній процес існує лише в тому просторі, де існують соціальні зв'язки та спільні культурні традиції, де минуле, створюючи засади спадковості культури, тлумачиться умовою майбутнього. Як важливий компонент культури, професійна підготовка обумовлюється соціально-економічним станом суспільства, державним устроєм і пануючою політичною системою, залежить від розстановки соціальних сил, їх світоглядних позицій, тому відображає систему цінностей суспільства. Оскільки індивід здобуває освіту в певному суспільстві, то цінності цього суспільства в тій чи іншій мірі відображуються в освітньо-виховній системі як індикаторі духовно-морального і соціального благополуччя культури. Освіта сьогодні готує людину до життя в певній культурі, до діяльності, що має стати процесом творення цієї культури, оскільки культура, що не знаходить адекватної їй людини-творця, поступово згасає і відмирає, тобто, для культури процес навчання і виховання особистості є умовою її виживання (Кравченко, Винничук, 2024).

Загальна освіта формує людину як продукт культури, закладаючи поведінкові стереотипи, а також як споживача культури, що використовує культурні зразки, тобто формує особистість, адекватну актуальним потребам цього суспільства; професійна ж освіта готує інтерпретатора актуальних культурних норм і творця, готового продукувати нові форми (Шевнюк, 2003).

Для сучасного розуміння сутності культурологічного наукового підходу методологічним положенням є усвідомлення того, що професійна освіта вводить у конкретний, професійно зорієнтований культурний світ, який склався і живе за певними нормами. Всупереч цьому, професійну освіту переважно тлумачать вузько, орієнтуючись на сукупність усталених вимог до певної групи професій, зумовлених її наявним характером; це зумовлює низьку готовність майбутніх фахівців до зміни професійної праці відповідно до наявних та можливих соціальних і економічних зрушень, що передбачає не стільки функціонування особистості як транслятора конкретної вузької (професійної) сфери культурного знання, скільки персоніфікацію нею цілісного загальнокультурного досвіду людства, актуалізацію і реалізацію у цілеспрямованій професійній діяльності усталених суспільством культурних смислів у концентрованій особистісній інтерпретації.

Універсальне знання вчені тлумачать як входження в інтегральне поле культури; за таких обставин об'єднуються проблемою духовного життя людини і суспільства у різних національних та історичних картинах світу до того розмежовані за сциентистською традицією мистецтвознавство, літературознавство, релігієзнавство, етика, естетика, всесвітня історія. В основі фахової культури лежить раціональне пізнання й інтуїтивне образне проникнення у синтетичне знання різних культурних традицій, що уможливорює формування цілісного уявлення здобувача освіти про культурний континуум і місце в ньому людини, відтворення образу світу в його динамічному розвитку, доручення до вже зазначеного переліку наукових сфер теоретичних і практичних надбань регіоналістики.

Естетична інформація, що її несе в собі слово, ритм у літературній творчості, колір, лінія, форма у візуальному мистецтві, гармонія, мелос у музиці переміщується в культурний і антропологічний контекст та розглядається в площині розвитку світу людської чуттєвості, поєднаного з практикою щоденної життєдіяльності.

Світоглядний характер культурологічного знання зумовлює необхідність у його складі не лише духовних форм людської діяльності, таких як мистецтво, філософія тощо, а також природничих знань, технологій предметного середовища, соціально-економічних інститутів суспільства, що розглядаються із загальнокультурної точки зору. Це означає представлення природничого знання через історичну діалектику процесу руху наукової думки не тільки через адекватність технологій описаним природним процесам, а й через наповнення світоглядними смислами сухих математичних формул, фізичних і хіміко-біологічних моделей, космогонічних побудов; причому значущою є також побутова культура, її буденні,

субкультурні, маргінальні надбання, що розкривають повсякчасні потреби людини, антропологічні смисли масових проявів. Саме такий стан речей забезпечує формування цілісного світогляду і мислення майбутнього фахівця, різноспрямованість його досвіду, результатом чого є становлення цілісності особистості, здатної виходити за межі адаптованої моделі професійної поведінки (Балл, 1999; Бех, Радул, 2001).

Водночас культурологічну підготовку тлумачать компонентом спеціальної освіти майбутнього фахівця відповідного профілю, наприклад, поліхудожнього, де культурологічні знання, вміння і навички розглядаються в якості інструментів формування фахового досвіду діяльності у відповідній художньо-культурній або технологічній сфері (Кондрацька, 1998; Маслов, 2001).

На часі постає розгляд методолого-теоретичних засад культурологічно-регіонального наукового підходу таких основних аспектах:

- як комплексного інструменту освоєння особистістю загальнокультурного досвіду людства, який вважається суттєвим чинником формування професійної культури фахівця;
- як ефективного засобу компетентісного засвоєння сукупності культурологічних знань та пов'язаних із ними умінь та навичок для вибору культурно-детермінованих шляхів вирішення завдань конкретної професійної діяльності;
- як чинника оволодіння методами навчання впродовж життя, засобами продуктивної активності, які формують майбутніх фахівців, готових до саморозвитку в просторі культури, до самовизначення в динамічному світі культурних цінностей та неперервної реалізації культурних можливостей, актуалізації та само здійснення в культурному просторі регіону.

Професійно-компетентісна спрямованість культурологічно-регіонального наукового підходу полягає в тому, що він є методологічним засобом не лише глибокого пізнання основних категорій і принципів загальної теорії культури, проблематики її морфології та динаміки, механізмів і специфіки соціального функціонування, а й уможливорює проникнення в сутність взаємодії культурних картин світу в цілісності ідентифікації особистості в національній та локальній культурі; це передбачає наявність вузькоспеціальної культурологічної інформації та знання відповідних регіональних практик.

Майбутній фахівець має володіти способами адресувати людині предметне багатство культурних цінностей, усвідомлювати культурного статусу загальноосвітніх, національних та регіональних цінностей у суспільстві, соціокультурних і етичних норм компетентності, професійних традицій, ритуалів, смислів, особливостей міжособистісної комунікації як культурного діалогу (Кравченко, Михайленко, 2024).

Орієнтація на культурні цінності й смисли визначає специфіку культурологічно-регіонального підходу до пізнання соціальної та природної дійсності. Методологічним чинником забезпечення цього наукового підходу в підготовці фахівців учені тлумачать орієнтацію на цінності як спосіб адресувати особистості предметне багатство культур, що передбачає не лише освоєння фактів культурного процесу, а й смислів, які створюються співвіднесенням людини із оточенням у межах тієї чи іншої історичної, національної та регіональної системи культурних координат (Шевнюк, 2003). Водночас підготовка майбутніх фахівців стає дією за умови особистісної орієнтації, переміщення акценту з об'єктів, предметів і технологій світової і регіональної культурної практики на людину як суб'єкта культури, аксіологічні, мотиваційні, комунікативні, інноваційні аспекти її творчої активної діяльності, що передбачає розкриття особистісного виміру культурної історії людства, освоєння культурного циклу буття людини.

За таких обставин культурологічне знання розглядають результатом збагачення особистості різноплановою інформацією про загальносвітовий і національний культурний процес, інтегратором внутрішніх та зовнішніх умов культурної самореалізації та саморозвитку майбутнього фахівця потужним засобом формування культурної самосвідомості. Зазначене сприяє національно-культурній самоідентифікації, виробленню відчуття суспільного і професійного життя, прагнення у здобувачів до проведення якісної інкультураційної роботи, яка має бути полікультурною (пов'язаною із загальносвітовим історико-культурним простором) та національно-регіональною (близькою до локального

культурного середовища країни, області, громади) (Кравченко, Михайленко, 2024). Це актуалізує зумовлює наявність у структурі культурологічного наукового підходу регіонального методологічного складника.

У культурологічному дискурсі значної уваги нині надається дослідженню регіону не лише як статичного набору культурних традицій і символів, а як динамічного культурного простору, що постійно взаємодіє із зовнішнім середовищем. Така специфіка підходу дозволяє усунути стереотипні уявлення про регіон і його культуру, розглядаючи культурну ідентичність як процес, що формується у взаємодії між різними соціокультурними агентами. Концепція «динамічної регіональності» виходить із міждисциплінарних підходів, поєднуючи культурологію, соціологію та освіту. Вона спирається на теорію культурної ідентичності (Hall, 1990; Jenkins, 2008), яка підкреслює, що ідентичність регіону не є статичною і формується у процесі постійних трансформацій під впливом глобалізаційних, політичних, економічних та інформаційних чинників. Безсумнівно, освіта стає не лише засобом передачі знань про «традиційний регіон», а й інструментом розвитку здатності до аналізу культурних змін, критичного мислення та активної участі здобувачів у процесах збереження та трансформації культурного середовища. Так, концепція «динамічної регіональності» дозволяє розглядати регіон як відкритий, гнучкий і трансформований простір, що перебуває в постійному діалозі з глобальними процесами та формує підґрунтя для ефективної освітньої і культурної діяльності (Jenkins, 2008).

Розглядаючи регіон як динамічний культурний простір, важливо враховувати механізми, через які відбуваються його трансформації та взаємодія із зовнішнім світом. Концепція «динамічної регіональності» орієнтує на те, що культурні коди регіону не залишаються статичними, а змінюються під впливом глобальних та локальних чинників. У цьому контексті актуальним є звернення до теоретичних підходів, які пояснювали б, як саме локальні та глобальні елементи взаємодіють та формують нові культурні форми. Перш за все, це теорія гібридизації культури, яка підкреслює, що локальні культурні елементи поєднуються з глобальними впливами, утворюючи гібридні форми (Пітерзе, 2008). Це дозволяє регіону зберігати традиційні основи, одночасно адаптуючи їх до нових соціокультурних і технологічних умов. Теорія глокалізації описує взаємодію глобального та локального як процес адаптації та взаємного впливу, де глобальні явища (технології, інформаційні потоки, ідеї тощо) пристосовуються до локальних умов, а локальні практики рефлексуються в глобальному контексті. Завдяки цьому регіональні культури не зникають під тиском глобалізації, а трансформуються, зберігаючи при цьому унікальні особливості (Roberson, 1995). Нарешті, теорія ідентичності як процесу пояснює, що культурна та соціальна ідентичність формується через постійну взаємодію з «іншими». Ідентичність не є статичним набором атрибутів, а змінними маркерами, які адаптуються залежно від контексту – міграційних процесів, міжкультурного спілкування або цифрового середовища. Ця наукова позиція дозволяє уникнути стереотипізації, оскільки культурні ідентичності постійно перебувають у процесі переговорів, трансформацій і взаємозбагачення (Верменич, 2023).

У сучасній науковій практиці термін «регіонознавство» (або «регіоналістика») функціонує як міждисциплінарна категорія, що використовується на позначення досліджень територіально-соціальних явищ різного масштабу; він охоплює як аналіз внутрішніх, тобто національних, історико-культурних регіонів у межах однієї держави, так і міжнародних, або зовнішніх, регіонів, що формують великі просторові системи на глобальному рівні. У першому випадку регіонознавство фокусується на структурних характеристиках окремих частин країни – природних ресурсах, демографічних параметрах, етнокультурних особливостях, економічних функціях та їхньому значенні для загальнонаціонального розвитку; у другому – воно досліджує макрорегіони світу й окремі країни в їхній взаємодії, визначаючи специфіку історичного, політичного та економічного розвитку й місце в глобальній соціокультурній системі. Таким чином, регіонознавство можна визначити як комплексну сферу культурологічного знання, що поєднує методи історичного, геополітичного, соціокультурного, економіко-географічного та статистичного аналізу задля пояснення закономірностей функціонування регіонів; його об'єктом є як

внутрішньодержавні, так і міжнародні регіони, а предметом – процеси їхньої динаміки, взаємодії та трансформації з урахуванням політичних, економічних і культурних чинників. Мета такої аналітики зазвичай полягає не лише у фіксації просторових і соціокультурних характеристик, а й у прогнозуванні ролі регіонів у сучасних політичних, економічних і цивілізаційних процесах.

Окреслення на засадах культурологічно-регіонального наукового підходу відмінностей між внутрішнім (національним) та міжнародним регіоналознавством має вирішальне значення для формування системного бачення просторових процесів у сучасному світі. Відтак, внутрішнє регіоналознавство зосереджується на дослідженні регіонів у межах однієї держави, аналізуючи їхні економічні, демографічні, історико-культурні та соціальні параметри. Таке бачення зорієнтоване на виявлення локальних особливостей розвитку, вирівнювання територіальних диспропорцій, розробку ефективної регіональної політики й забезпечення інтегрованого управління національним простором. Водночас міжнародне регіоналознавство спрямоване на аналіз макрорегіонів світу, окремих країн та їхніх угруповань, таких як Європейський Союз, АСЕАН чи Латинська Америка. Його предметом є політичні системи, міжнародні відносини, глобальні інтеграційні процеси й специфіка регіонів у міжнародному контексті. Внутрішнє регіоналознавство передбачає оптимізацію внутрішньої регіональної політики та врахування локальної культурної специфіки для зміцнення національної єдності, тоді як міжнародне зорієнтоване на пояснення відмінностей та взаємозалежностей між регіонами світу, а також на прогнозування їхньої ролі у глобальній системі. Так, у межах України внутрішнє регіоналознавство може досліджувати Карпатський регіон, Поділля, Полтавщину чи Донбас, формуючи політику збалансованого розвитку, тоді як міжнародне аналізуватиме Близький Схід, Балкани, Скандинавію чи Африку, визначаючи перспективи геополітичних та економічних соціокультурних трансформацій.

Методологічно внутрішнє регіоналознавство спирається переважно на економіко-географічний, соціологічний, статистичний та історико-культурний аналіз, міжнародне ж застосовує геополітичний, порівняльний, країнознавчий підходи та аналіз міжнародних відносин. Різняться й рівень аналізу: локальний і національний для внутрішнього та регіональний і глобальний – для міжнародного, однак ці два напрями не протиставляються, а взаємно доповнюють один одного, створюючи цілісне уявлення про динаміку розвитку територій від локального до світового значення. Такий синтез дозволяє краще зрозуміти, як внутрішні процеси впливають на міжнародні зв'язки й навпаки, а також формує підґрунтя для комплексних прогнозів та стратегічних рішень у сфері регіональної політики та міжнародних відносин.

В освітньому контексті регіональний аспект культурологічного підходу постає потужним інструментом формування компетентностей сучасного фахівця, здатного орієнтуватися в складних соціокультурних і економіко-політичних процесах на різних рівнях – від локального до глобального. Внутрішнє (національне) регіоналознавство виконує в освітніх програмах, насамперед, функцію формування у здобувачів цілісного розуміння специфіки власної держави. Йдеться про знання економічних, культурних, демографічних і соціальних особливостей окремих регіонів, що ґрунтується на міждисциплінарному поєднанні історії, географії та культурології. Таке навчання формує локальну культуру, необхідну для розробки та реалізації регіональної політики, управління територіями, роботи у сфері місцевого самоврядування тощо. Виховний ефект полягає в посиленні національної й регіональної ідентичності, формуванні поваги до культурного розмаїття й усвідомленні можливих внутрішніх диспропорцій із пошуком шляхів їх подолання.

У порівняльному вимірі внутрішнє регіоналознавство можна визначити як освітню стратегію збереження й розвитку національної ідентичності та регіонального балансу, тоді як міжнародне – як стратегію формування у здобувачів глобальної компетентності та інтеграції у світову освітню й наукову систему: перше зосереджується на регіональній ідентичності й локальному розвитку, спираючись на такі дисципліни, як культурологія, етнологія, географія, історія України й економіка регіонів із практичним виходом у сферу управління регіональним розвитком, реалізації локальних проєктів та освіти для сталості; друге акцентує

увагу на глобальній компетентності й інтернаціоналізації освіти, поєднуючи політологію, міжнародні відносини, лінгвокраїнознавство та світову економіку й зорієнтоване на підготовку фахівців для дипломатії, міжнародного бізнесу, освітньої мобільності та глобальних досліджень. Така комплексність культурологічно-регіонального наукового підходу забезпечує не лише якісну професійну підготовку, а й стратегічне мислення, завдяки якому майбутні фахівці можуть поєднувати локальне й глобальне бачення у своїй діяльності.

Побудова цілісної освітньої парадигми регіонального компонента забезпечується реалізацією моделі «трикутника компетентностей» фахівців, що інтегрує складники укорінення, відкритості та практичної спрямованості у змісті й результатах їхньої професійної підготовки (рис. 1).

Рис. 1. «Трикутник компетентностей» у регіоназнавстві (освітні стратегії)

В її межах внутрішнє та міжнародне регіоназнавство функціонують на як дві розмежовані дисципліни, а як взаємодоповнювальні елементи спільної компетентної стратегії. Так, внутрішнє регіоназнавство формує одну з вершин трикутника: регіональну культуру, національну ідентичність, здатність орієнтуватися у власному середовищі, розуміти локальні диспропорції та цінувати культурну різноманітність. Натомість, міжнародне регіоназнавство вибудовує іншу вершину трикутника: глобальну компетентність, тобто спроможність діяти у транснаціональному контексті, аналізувати міжнародні процеси, адаптуватися до багатокультурного середовища. Середина вісь трикутника – це професійна практичність із тією площиною, де відбувається інтеграція знань і навичок здобувачів; саме вона забезпечує застосування отриманої інформації у сфері державного управління, регіональної політики, міжнародних відносин, освіти й науки. У цьому сенсі «трикутник компетентностей» фахівця можна розглядати не лише як графічну метафору, а й як модель компетентісно зорієнтованого навчального плану, де дисципліни внутрішнього регіоназнавства є його підґрунтям, модулі міжнародного регіоназнавства – каналами відкриття зовнішнього світу, а практичні компоненти (стажування, кейс-стаді, проєктна робота тощо) – механізмами закріплення компетентностей фахівців.

Вершина 1 – *національна ідентичність* (внутрішнє регіоназнавство): йдеться про формування у здобувачів регіональної культури на тлі розуміння регіональної специфіки, укорінення у власній культурі, розвитку локальної відповідальності. Вершина 2 – *глобальна*

компетентність (міжнародне регіоназнавство): розвиток у них міжкультурної комунікації, орієнтації у світових процесах, здатності діяти у глобальному освітньому й політичному просторі. Вершина 3 – *професійна практичність* (інтеграція знань здобувачів): застосування набутих знань у стратегіях, управлінні, міжнародних проєктах та регіональній політиці. Серцевина трикутника є синергією всіх трьох складових, означає ситуацію, коли майбутній фахівець розуміє своє середовище, мислить глобально й має практичні інструменти для роботи як у локальних, так і в міжнародних проєктах (*деталізовано в табл. 1*).

Таблиця 1 – «Трикутник компетентностей» у регіоназнавстві для фахової освіти

Складова/ компонента	Сутність	Дисципліни/аспекти/модулі формування	Очікувані результати
Національна ідентичність (1 вершина трикутника, внутрішнє регіоназнавство)	Укорінення у власному культурному та соціальному середовищі, знання історії, економіки й культурної специфіки держави.	Внутрішнє (національне) регіоназнавство, історія та географія України, культурологія, етнологія, регіональна економіка тощо.	Розуміння культури своїєї країни, відчуття приналежності й відповідальності, здатність аналізувати внутрішні диспропорції.
Глобальна компетентність (2 вершина трикутника, міжнародне регіоназнавство)	Відкритість до світових процесів, здатність орієнтуватися у міжнародному політичному, економічному та культурному середовищі.	Міжнародне регіоназнавство, лінгвокраїнознавство, міжнародні відносини, міжкультурна комунікація тощо.	Уміння діяти в глобальному контексті, працювати в багатокультурних командах, брати участь у міжнародних проєктах.
Професійна практичність (3 вершина трикутника, інтеграція двох вимірів)	Здатність застосовувати знання для управління розвитком регіонів, формування політик і реалізації освітніх та наукових проєктів.	Практичні модулі: стажування, проєктна робота, кейс-стаді, симуляції регіональної політики тощо.	Компетентний фахівець, що одночасно діє локально і мислить глобально; інтеграція знань у практику.

Таблиця 1 інтегрує взаємопов'язані виміри, зокрема регіональну культуру, національну ідентичність, глобальну компетентність та професійну практичність, що утворюють «трикутник компетентностей» фахівця; їх взаємодія забезпечує комплексну професійну підготовку в межах стратегій та інструментарію культурологічно-регіонального підходу, демонструючи, що ефективне регіоназнавче навчання здобувачів не зводиться лише до засвоєння знань, а передбачає інтеграцію ціннісних орієнтирів, глобального мислення й професійної практичності. Така багатовимірність природно підводить до потреби вироблення нового інтегративного критерію оцінювання результативності професійної підготовки фахівців, який би відображав не лише ступінь їхньої поінформованості, а й готовність застосовувати ці знання у відповідальному та діяльнісному форматі. Саме тому в сучасних освітніх стратегіях усе частіше з'являється поняття «регіональної відповідальності» як ключового показника сформованості компетентностей майбутніх фахівців, що поєднує у собі ціннісні, когнітивні та практикоорієнтовані виміри й слугує містком між навчанням та реальною участю в розвитку й промоції регіонів у глобальному контексті. Вважаємо доречним звернутися до поняття «регіональної відповідальності» як інтегративного критерію результативності освітнього процесу. На відміну від традиційного акценту на знаннях з історії та культури, воно передбачає виховання у майбутніх фахівців готовності

діяти на благо регіону, усвідомлюючи його місце та функції у глобальних зв'язках (Stepnik, et al, 2017). У такій концепції можна виокремити три взаємопов'язані виміри:

- *ціннісний*, що передбачає формування у здобувачів етичних настанов та поваги до локальної спадщини;
- *когнітивний*, який пов'язано із поглибленими знаннями про соціокультурні процеси регіону в контексті глобальних тенденцій;
- *праксеологічний*, що стимулює діяльнісну участь здобувачів у проєктах, спрямованих на розвиток та промоцію регіону (табл. 2).

Таблиця 2 – Виміри регіональної відповідальності майбутніх фахівців

Компонент концепції	Практичні індикатори	Висновки для теорії освіти
Когнітивний	Освітні програми модифікуються, включаючи місцеву історію, культурні відмінності, демографічні реалії. Publications Office of the EU+1	Необхідність аналізу програм та підручників на предмет наявності локального знання, внесення змін, якщо відсутнє.
Ціннісний	Акцент на цінностях культурної різноманітності, включення здобувачів до проєктів, що формують почуття «належності». EUR-Lex+2Publications Office of the EU+2	Освітня політика і методика мають формувати повагу, моральні настанови, етичне ставлення до інших культур.
Праксологічний	Erasmus+, eTwinning, участь місцевих громад у проєктах, де здобувачі мають право висловлюватися та діяти локально. EUR-Lex+2education.ec.europa.eu+2	Практичні вправи, проєкти, спільна робота з місцевим середовищем, студентська активність мають бути невід'ємною частиною освітніх програм.

Узгодження ціннісного, когнітивного й праксологічного вимірів сприятиме вихованню майбутніх фахівців як агентів регіонального розвитку, здатних поєднувати локальне й глобальне, традиційне й інноваційне. Запропонована модель, таким чином, виходить за межі простого опису регіону, трансформуючи його в освітній ресурс для формування відповідальної та відкритої громадянської позиції у здобувачів. Позиція «регіональної відповідальності» інтегрує ціннісний компонент (повагу до культурної спадщини), когнітивний (знання про регіон та глобальні взаємозв'язки) і праксологічний (участь у культурних проєктах, освітніх ініціативах, міжнародних обмінах тощо). У результаті здобувачі формують професійні компетентності, необхідні для активної ролі в сучасному культурному та соціальному просторі, не втрачаючи зв'язку з локальним культурним контекстом.

Висновок. Отже, культурологічно-регіональний науковий підхід дозволяє уникнути розриву між «локальним» і «глобальним» баченням результатів фахової підготовки: здобувачі поступово опановують знання про свою країну, розширюють горизонт до світових регіонів і водночас навчаються застосовувати ці знання у професійній діяльності. У підсумку освітній ефект компетентнісної моделі полягає у формуванні фахівця нового типу, здатного одночасно діяти на місцевому рівні, мислити глобально та реалізовувати комплексні проєкти на перетині національних і міжнародних контекстів. Це відповідає сучасним вимогам освітніх політик ЄС, ЮНЕСКО та інших організацій, що підкреслюють необхідність розвитку регіональної й глобальної компетентності як взаємопов'язаних складників професійної підготовки майбутніх фахівців.

ЛІТЕРАТУРА

- Алексюк, А. М. (1998). *Педагогіка вищої освіти України: Історія. Теорія*. Київ: Либідь.
- Балл, Г. О. (1999). Теоретико-методичні засади гуманізації освіти (психолого-педагогічний аспект). В кн. *Шляхи та проблеми входження освіти України у світовий простір* (с. 8-85). Вінниця: Універсум-Вінниця.
- Бех, І. Д., Радул, В. В. (2001). Педагогічна культура і розвиток соціальної зрілості особистості вчителя. *Наукові записки. Педагогічні науки*, 32, 12-17.
- Верменич, Я. (2014). Концепт регіоналізму у сучасній термінопрактиці. *Регіональна історія України*, 8, 19-54. Взято з https://nbuv.gov.ua/UJRN/reisuk_2014_8_4
- Винничук, Р. В., Кравченко, Л. М. (2024). Етико-аксіологічний аспект фахової підготовки магістрів гуманітарної галузі. *Ukrainian professional education = Українська професійна освіта*, 15, 9-21.
- Гончаренко, С. У. (1997). *Український педагогічний словник*. Київ: Либідь.
- Кравченко, Л., Михайленко, О. (2024). Менеджмент соціокультурної діяльності в контексті сталого розвитку соціального капіталу громад. *Ukrainian professional education = Українська професійна освіта*, 16, 9-16.
- Нагорна, Л. П. (2008). *Регіональна ідентичність: український контекст*. Київ: ІПіЕНД імені І.Ф. Кураса НАН України.
- Пітерзе, Я. (2008). Глобалізація як гібридизація. В кн. *Глобальні модерності* (с. 75-105). Київ: НікаЦентр.
- Шевнюк, О. Л. (2003). *Культурологічна освіта майбутнього вчителя: теорія і практика*: монографія. Київ: НПУ ім. М.П. Драгоманова.
- Hall, S. (1990). Cultural Identity and Diaspora. In *Identity: Community, Culture, Difference*, edited by Jonathan Rutherford (pp. 222-237). London: Lawrence & Wishart.
- Jenkins, R. (2008). *Social Identity*. (3rd ed.). London: Routledge.

REFERENCES

- Aleksiuk, A. M. (1998). *Pedahohika vyshchoi osvity Ukrainy: Istoriia. Teoriia [Pedagogy of higher education in Ukraine: History. Theory]*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
- Ball, H. O. (1999). Teoretyko-metodychni zasady humanizatsii osvity (psykholoho-pedahohichnyi aspekt) [Theoretical and methodological principles of humanization of education (psychological and pedagogical aspect)]. In *Shliakhy ta problemy vkhodzhennia osvity Ukrainy u svitovyi prostir [Ways and problems of Ukrainian education entering the world space]* (pp. 8-85). Vinnytsia: Universum-Vinnytsia [in Ukrainian].
- Bekh, I. D., & Radul, V. V. (2001). Pedahohichna kultura i rozvytok sotsialnoi zrilosti osobystosti vchytelia [Pedagogical culture and the development of social maturity of the teacher's personality]. *Naukovi zapysky. Pedahohichni nauky [Scientific notes. Pedagogical sciences]*, 32, 12-17 [in Ukrainian].
- Hall, S. (1990). Cultural Identity and Diaspora. In *Identity: Community, Culture, Difference*, edited by Jonathan Rutherford (pp. 222-237). London: Lawrence & Wishart.
- Honcharenko, S. U. (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian pedagogical dictionary]*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
- Jenkins, R. (2008). *Social Identity*. (3rd ed.). London: Routledge.
- Kravchenko, L., & Mykhailenko, O. (2024). Menedzhment sotsiokulturnoi diialnosti v konteksti staloho rozvytku sotsialnoho kapitalu hromad [Management of socio-cultural activities in the context of sustainable development of social capital of communities]. *Ukrainian professional education = Ukrainska profesiina osvita*, 16, 9-16 [in Ukrainian].
- Nahorna, L. P. (2008). *Rehionalna identychnist: ukrainskyi kontekst [Regional Identity: Ukrainian Context]*. Kyiv: IPiEND imeni I.F. Kurasa NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Piterze, Ya. (2008). Hlobalizatsiia yak hibrydyzatsiia [Globalization as hybridization]. In *Hlobalni modernosti [Global modernities]* (pp. 75-105). Kyiv: NikaTsentr [in Ukrainian].

- Shevniuk, O. L. (2003). *Kulturolohichna osvita maibutnoho vchytelia: teoriia i praktyka [Cultural education of future teachers: theory and practice]: monohrafiia*. Kyiv: NPU im. M.P. Drahomanova [in Ukrainian].
- Vermenych, Ya. (2014). Kontsept rehionalizmu u suchasni terminopraktytsi [The concept of regionalism in modern terminological practice]. *Rehionalna istoriia Ukrainy [Regional history of Ukraine]*, 8, 19-54. Retrieved from https://nbuv.gov.ua/UJRN/reisuk_2014_8_4 [in Ukrainian].
- Vynnychuk, R. V., & Kravchenko, L. M. (2024). Etyko-aksiolohichniy aspekt fakhovoi pidhotovky mahistriv humanitarnoi haluzi [Ethical and axiological aspect of professional training of masters in the humanities]. *Ukrainian professional education = Ukrainska profesiina osvita*, 15, 9-21 [in Ukrainian].

CULTURAL AND REGIONAL SCIENTIFIC APPROACH TO TRAINING SPECIALISTS IN UNIVERSITIES

Oksana Snigovska,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Acting Head of the Department of Social Communications and Regional Studies;
I.I. Mechnikov Odessa National University;

Liubov Kravchenko,

Doctor of Pedagogical Sciences,
Professor, Professor of the Department of Cultural Studies, Philosophy, and Museology;
V.G. Korolenko Poltava National Pedagogical University

The article highlights the contradictions in vocational and higher education and emphasizes the need to modernize the methodological, theoretical, and methodological tools of the cultural studies scientific approach as a factor in shaping the integrity of the personal and professional culture of future specialists by incorporating the universal aspects and potential of regional studies into this process. The need to deepen the worldview nature of cultural studies knowledge and practices has been identified through aspects of awareness of the spiritual forms of human activity, natural knowledge and technologies of the subject environment, socio-economic institutions of society, as well as everyday culture and tools for the formation of professional experience in the relevant artistic, cultural, or technological sphere. The potential of concepts and theories of regional studies (dynamic regionality, cultural identity, cultural hybridization, glocalization) in the training of specialists of modern generations has been proven.

Based on a cultural and regional scientific approach, the common features and differences between domestic (national) and international (global) regional studies are outlined; the author's research materials (the «competence triangle» model for specialists, integrative tables for establishing the interdependencies of aspects and factors of professional training) are proposed in accordance with the criterion of «regional responsibility» in the cognitive, value, and praxeological dimensions of competence.

A conclusion is made regarding the importance of a cultural-regional scientific approach to avoid a gap between the local and global vision of the results of training specialists for international and national contexts.

Keywords: training of specialists, professional competence, cultural-regional scientific approach, domestic and international regional studies, «competence triangle» model.

Надійшла до редакції 28.04.2025 р.